

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

ὑπό

ΒΑΣ. Γ. ΒΑΛΛΩΡΑ

ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ-ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡ. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ νέος Εὐρωπαϊκός πόλεμος ἐξερράγη εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πρώτου μεγάλου πολέμου τοῦ αἰῶνός μας, ἦτοι εἰς διάστημα μιᾶς περιόδου ἀνθρωπίνης γενεᾶς. Ἡ μοιραία δ' αὕτη σύμπτωσης δύο μεγάλων πολέμων ἀπεχόντων ἀλλήλων κατὰ μίαν γενεάν, ἐνήργησεν ὡς διπλοῦν κτύπημα, ἐπενεχθὲν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου τοῦ πληθυσμοῦ καὶ πλήξαν ἰδιαιτέρως τοὺς πατέρας, τὰ τέκνα καὶ τὰ τέκνα τῶν τέκνων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γενεᾶς.

Τὸ θάρος τοῦ πολέμου πίπτει ὡς γνωστὸν ἐπὶ τῶν νεαρῶν τάξεων τοῦ ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ, ἡλικίας 20—35 ἐτῶν, αἵτινες καὶ δοκιμάζονται ὑπ' αὐτοῦ διττῶς : πρῶτον, ἀμέσως λόγω τῶν θαρειῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας ἀπωλειῶν, αἵτινες ἐπιγίγνονται εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν συνεπεία τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, (1) καὶ δεύτερον ἐμμέσως ἐπὶ τῶν ἐπιγόνων αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ὑπ' αὐτῶν σχηματισμοῦ οἰκογενειῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, συνεπεία τοῦ ὁποίου τὰ τέκνα τῶν τάξεων τούτων εἶνε ἐξαίρετικῶς ὀλιγάριθμα.

Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν τοῦ προηγουμένου πολέμου 1914—18. Σημαντικαὶ ἀπώλειαι μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἔτι σημαντικωτέρα μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τέκνων αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου. Ἡ τραγικὴ δὲ σύμπτωσης ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἰσχνὴ καὶ ὀλιγάνθρωπος γενεὰ τῶν τέκνων τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν, ἥτις συνέπεσε νὰ διανύη κατὰ τὸ 1940 τὴν ἡλικίαν τῶν 20 ἐτῶν καὶ ἄνω, ἐκλήθη κατ' ἐκλογὴν αὕτη, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ δυσβάστακτον θάρος τοῦ σημερινοῦ πολέμου. Εὐνόητον συνεπῶς καθίσταται τὸ διπλοῦν κτύπημα, ὅπερ ἐπιγίγνεται κατὰ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης γενεᾶς, ἥτις, ὀλιγάριθμος ὡς εἶνε ἐκ γενετῆς, ὑφίσταται νῦν τὴν σοβαρὰν φθαρὰν τοῦ σημερι-

---

(1) Κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον 1914—18, 60 μετὰ τῶν 20 ἕως 75 % τῶν ὀλικῶν ἀπωλειῶν ἀνήκουν εἰς τὰς κάτω τῶν 30 ἐτῶν ἡλικίας.

νοῦ πολέμου, ἐλαχίστη δ' εὐκαιρία πρὸς σχηματισμὸν οἰκογενείας ἀπομένει αὐτῇ, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐμπολέμων χωρῶν, αἱ στρατολογικαὶ ἡλικίαι αὐτῆς ἐξακολουθοῦν νὰ κρατῶνται μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἀπὸ διετίας καὶ πλέον.

Τὰ κενὰ ἄτινα ὁ πόλεμος διανοίγει ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ παραμένουν σαφῶς ἐμφανῆ ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας, ὡς ἀνεξίτηλοι οὐλαὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας μειώνουν τὴν ζωτικότητα καὶ διαταράττουν ποικιλοτρόπως τὸν κανονικὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς της. Κατωτέρω ἀναλύεται λεπτομερέστερον ἢ τοῦ προηγούμενου πολέμου ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἐμπολέμων τιῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης.

1ον. Ἡ αὕξησις τῆς θνησιμότητος. Ὁ πόλεμος, ὡς εἶναι τοῖς πάσι γνωστόν, αὐξάνει τὴν θνησιμότητα τοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ ἡ αὕξησις αὕτη ἀφορᾷ ἰδιαιτέρως τὰς νεαρὰς καὶ ὠρίμους ἀνδρικὰς ἡλικίας τῶν 20 ἕως 40 ἐτῶν, αἵτινες φυσιολογικῶς εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν μικροτέραν ὄλων θνησιμότητα (1) καὶ ἀντιπροσωπεύουν συνεπῶς τὴν πλέον ζωντανὴν καὶ χρήσιμον μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον παρατηρηθεῖσα αὕξησις τῆς θνησιμότητος ἐν τῷ συνόλω τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τέσσαρας ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐμπολέμων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἔχει ὡς κάτωθι:

Πίναξ I.—Μέση θνησιμότης (ἐπὶ 1000 κατοίκων) καὶ ἀριθμὸς ἀπωλειῶν τοῦ μεγάλου πολέμου 1914—1918

	1910—14	1915—19(*)	1920—24	Νεκροὶ τοῦ Πολέμου
Γαλλία	16,9	23,9	17,2	1.245.800
Γερμανία	16,6	20,3	13,9	1.808.500
Ἰταλία	19,6	26,3	17,4	600.000
Μεγ. Βρετανία	13,8	15,0	12,2	682.000

Ἡ Γενικὴ θνησιμότης ηὐξήθη κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον εἰς τὰς ἀνωτέρω χώρας κατὰ ποσοστὸν 115 ἕως 140 % ἐν σχέσει

1 Ἡ βᾶσις τῶν πινάκων ἐπιβίωσεως 1928 καθ' ἡλικίαν θνησιμότης τῶν ἀρρέων ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ὡς ἐξῆς: διὰ τὰς ἡλικίας 0—19 ἐτῶν 17,1 ἐπὶ 1000 κατοίκων τῆς αὐτῆς ἡλικίας, 20—39 ἐτῶν 7,3, 40—59 ἐτῶν 13,8, 8 καὶ ἄνω τῶν 60 ἐτῶν 55,8 ‰. Συνεπῶς αἱ ἡλικίαι 20—39 ἐτῶν ἔχουν τὴν μικροτέραν ὄλων θνησιμότητα.

(*) Ἀντὶ τῆς πολεμικῆς περιόδου 1914—18 λαμβάνεται ἡ πενταετία 1914—19 ὡς ἀποδίδουσα καλλίτερον τὴν ἐπὶ τῆς θνησιμότητος καθυστεροῦσαν κάπως ἐπίδρασιν τοῦ πολέμου.

πρὸς τὸν μέσον ὄρον τῶν ἐκατέρωθεν πενταετιῶν 1910—14 καὶ 1920—24, ὅστις ἐλήφθη ὡς 100.

Ἡ αὐξησης δὲ αὕτη τῆς θνησιμότητος μεταφράζεται εἰς 4.300.000 ψυχάς, ὅσαι ὑπῆρξαν αἱ εἰς νεκροὺς ἀπώλειαι τῶν ἀνωτέρω χωρῶν κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη τοῦ πολέμου. Αἱ ἀπώλειαι αὗται ἀνήκουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἄρρενας ἡλικίας 20 ἕως 35 ἐτῶν, δεδομένου ὅτι κυρίως αἱ ἡλικίαι αὗται πολεμοῦν καὶ ἐπ' αὐτῶν σημειοῦται ἡ μεγαλυτέρα αὐξησης τῆς θνησιμότητος, ὡς ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα :

**Πίναξ II.—Μέση θνησιμότης ἀρρένων
καθ' ἡλικίαν. Μ. Βρετανία**

Ἡλικία	1910—14	1915—19	1920—24
20—24	3,7	8,0	3,6
25—34	4,9	10,0	4,2
35—44	8,0	9,6	6,6

Εἰς τὸν πίνακα τοῦτον δίδεται ἡ θνησιμότης τῶν πολιτῶν μόνον (διὰ τοὺς στρατιώτας δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐπίσημα στοιχεῖα θνησιμότητος), αὕτη δὲ ἀνῆλθε κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον ἀπὸ 3,7 εἰς 8,0 ‰ διὰ τὰς ἡλικίας 20—24 καὶ ἀπὸ 4,9 εἰς 10,0 ‰ διὰ τὰς ἡλικίας 25—34 ἐτῶν. Μικρόν τι ποσοστὸν τῆς σημειωθείσης αὐξήσεως ὀφείλεται θεβαίως εἰς τὴν κατὰ τὸ 1918 ἐνσκήψασαν ἐπιδημίαν τῆς Γρίπης, ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖτερον μέρος ταύτης πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἐπίδρασιν τοῦ πολέμου ἐπὶ τῶν νεαρῶν τάξεων τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ τῆς χώρας.

Ὡς συνέπεια τῆς κατὰ τὸν πόλεμον ηὔξημένης θνησιμότητος τῶν ἀρρένων ἡλικίας 20—35 ἐτῶν, ἔρχεται ἡ διαταραχὴ τῆς ἰσοροπίας τῶν δύο φύλων κατὰ τὴν κυρίως ἡλικίαν τῆς συνάψεως τοῦ γάμου καὶ ἡ κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη παραμονὴ εἰς τὴν ἀγαμίαν ἀρκετῶν χιλιάδων νεαρῶν γυναικῶν. Κανονικῶς εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 20 ἕως 35 ἐτῶν τὰ δύο φύλα τῶν ἀνθρωπίνων πληθυσμῶν ἰσοφαρίζουν ἀριθμητικῶς ἀλλήλα καὶ οὕτως ὁ νόμος τῆς ἐπιλογῆς συντελεῖται ἀνεπηρέαστος ἀριθμῶν. Μετὰ τὸν πόλεμον ὅμως τοῦ 1914—18 παρουσιάσθη πλεόνασμα γυναικῶν εἰς ὅλας τὰς ἄνω τῶν 20 ἐτῶν ἡλικίας. Τὸ πλεόνασμα τοῦτο ἐκυμάνθη εἰς τὰς διαφόρους χώρας μεταξὺ 110 καὶ 125 γυναικῶν ἐπὶ 100 ἀνδρῶν τῆς αὐτῆς ἡλικίας, τὸ δ' ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι ποσοστὸν τι κυμαινόμενον περὶ τὰ 10 % τῶν γυναικῶν εἰς ἡλικίαν γάμου οὐδέποτε ἐνυμφεύθη ἐλλείψει νυμφίων. Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης

τῆς ἐπιγιγνομένης διαταραχῆς εἶνε ἢ μετὰ τὸν πόλεμον παρατηρουμένη αὐξήσις τῆς ἀναλογίας τῶν γάμων μεταξύ τῶν ἄρρένων, ἐνῶ μεταξύ τῶν θηλέων ἡ ἀναλογία παραμένει στάσιμος ἢ καὶ μειοῦται. Τοῦτο δηλοῖ ὅτι λόγῳ τῆς μεγαλειτέρας ζητήσεως, νυμφεύονται καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη οἱ ἄρρενες, οἵτινες ὑπὸ ὀμαλᾶς συνθήκας θὰ παρέμενον ἄγαμοι, λόγῳ προκεχωρημένης ἡλικίας ἢ ἄλλων λειτουργικῶν ἀνωμαλιῶν. Ἐπίσης περισσότεροι γάμοι μὲ ὑπερβολικὴν διαφορὰν ἡλικίας μεταξύ τῶν δύο συζύγων συνάπτονται εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον, παρὰ εἰς οἰανδήποτε ἄλλην περίστασιν.

2ον.— Ἡ ἐλάττωσις τῆς Γεννητικότητος.— Ὁ πόλεμος προκαλεῖ ἐπίσης ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων συνεπεία τῆς ὀμαδικῆς καὶ ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένης ἐπιστρατεύσεως τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ. Εἰς τὰς ὡς ἄνω ἐμπολέμους χώρας ἡ ἐλάττωσις τῶν γεννήσεων κατὰ τὸν πύρηγρῦμενον πόλεμον εἶχεν ὡς ἀκολουθῶς :

Πίναξ III — Μέση γεννητικότητα (ἐπὶ 1000 κατοίκων) καὶ κατὰ προσέγγισιν ἀριθμὸς τῶν μὴ πραγματοποιηθεισῶν γεννήσεων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου 1914 — 18.

Χώρα	1910 — 14	1915 — 19	1920 — 24	Μὴ πραγματοποιηθεῖσαι γεννήσεις
Γαλλία	18,9	11,4	19,8	1.560.000
Γερμανία	28,2	16,8	23,2	2.860.000
Ἰταλία	32,0	22,7	29,8	1.390.000
Μ. Βρετανία	24,3	19,4	21,4	870.000

Οὕτω ἢ κατὰ τὴν πολεμικὴν τετραετίαν 1914—18 παρατηρηθεῖσα μείωσις τῆς γεννητικότητος ἐκυμάνθη μεταξύ 15 καὶ 40 % αἱ δ' ἀπώλειαι συνεπεία τῶν μὴ πραγματοποιηθεισῶν γεννήσεων ἀνῆλθον εἰς 6.700.000 περίπου ψυχάς. Γενικῶς εἰπεῖν αἱ εἰς ἑκάστην χώραν ἀπώλειαι συνεπεία τῆς μειωμένης γεννητικότητος ἀντιστοιχοῦν εἰς ἀριθμὸν γεννήσεων δύο ὀλοκλήρων κανονικῶν ἐτῶν, τὸ οὕτω δὲ δημιουργούμενον κενὸν εἶνε συνήθως μεγαλύτερον ἐκείνου ὅπερ παράγεται ἐκ τῶν θανάτων εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ παραμένει ὡς πλέον μόνιμον καὶ πλήρες συνεπειῶν χάσμα εἰς τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, θίγον τὴν ζωτικότητα αὐτῆς τε καὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν.

Μετὰ τὸν πόλεμον παρατηρεῖται συνήθως αὐξήσεις τῶν γεννήσεων συνεπεία τῆς ἀθρόας ἀποστρατεύσεως τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀναβληθεισῶν γεννήσεων. Τοῦτο ἐνεργεῖ ὡς ἀντισταθμιστικὸς παράγων διὰ τὴν μερικὴν κάλυψιν τοῦ κενοῦ τῶν προηγουμένων ἐτῶν, ἀλλ' ἢ ἠὺξημένη αὕτη γεννητικότης ἐξαυτλεῖται συντόμως καὶ μετὰ δύο ἢ τρία ἔτη αἱ γεννήσεις ἐπαυερίσκουν τὸ ἐπίπεδον καὶ τὴν φορὰν τῆς προπολεμικῆς αὐτῶν καταστάσεως.

Μία παράδοξος αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννωμένων ἀρρένων ἔναντι τῶν θηλέων παρατηρεῖται ἐπίσης κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον, ὡς ἐὰν ἡ φύσις κατεγίνετο εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπωλειῶν αἵτινες ἐνέσκηψαν εἰς τὸ ἄρρεν φῦλον συνεπεία τοῦ πολέμου. Εἶνε γνωστὸν ὅτι πάντοτε γεννῶνται περισσότερα ἄρρενα ἔναντι τῶν θηλέων καὶ εἰς τοῦτο διαφαίνεται ἡ θαυμαστὴ οἰκονομία τῆς ζωῆς, δεδομένου ὅτι τὸ ἄρρεν φῦλον φυσιολογικῶς οὕτως εἶπεῖν εἶνε περισσότερον εὐτρωτον καὶ ἀσθενικὸν ἔναντι τοῦ θανάτου, ἀλλ' ἢ ὑπεροχὴ αὕτη τῶν ἀρρένων καθίσταται ἔτι μεγαλυτέρα μετ' ἀθρόαν τινα καταστροφὴν αὐτῶν, ὡς π. χ. τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὸν πόλεμον :

Πίναξ IV.— Ἀριθμὸς ἀρρένων ἔναντι 100 θηλέων γεννηθέντων ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ 1910—26.

Ἔτη	Γερμανία	Ἀγγλία
1910—15	105,7	103,9
1916—22	107,2	105,0
1923—26	106,5	104,4

Ἡ ἀναλογία τῶν μεταξὺ τῶν δύο φύλων γεννήσεων, ἥτις εἰς τὰς ἀνωτέρω χώρας φυσιολογικῶς ἀνέρχεται εἰς 104 ἕως 105 ἄρρενα πρὸς 100 θήλεια, ἠὺξήθη κατὰ καὶ ἰδίως ὀλίγον μετὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον εἰς 105 ἕως 107 ἄρρενα ἐπὶ 100 θηλέων. Πλήρης ἐξήγησις τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ γεγονότος τούτου εἶνε δύσκολον νὰ δοθῇ, διότι αἱ διάφοροι θεωρίαι ὅπως π. χ. ὅτι ἡ φύσις τείνει νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ πλέον ἀδύνατον μέλος τῆς δυάδος τῶν γονέων ἢ ὅτι αἱ στερήσεις καὶ αἱ δοκιμασίαι προκαλοῦν, ὡς ἐκ τῆς

ἐπερχομένης ἐξαντλήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς μητρός, εὐνοϊκωτέρους ὄρους διὰ τὴν σύλληψιν ἄρρενος ἐμβρύου, δὲν ἔχουσιν εἰσέτι ἐπιθεβαιωθῆ. Ἔχει ἐν τούτοις ἐξακριβωθῆ ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν γεννωμένων ἀρρένων ἔναντι τῶν θηλέων ἐλαττοῦται μὲ τὴν πάροδον τῆς ἡλικίας τῆς μητρός (1), ὡς ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ μείζων προστασία τῆς μητρότητος ἐξασφαλίζει μεγαλύτεραν ἀναλογίαν ἀρρένων κυοφοριῶν. Ἀμφότεροι ὁμως οἱ ὡς ἄνω παράγοντες δυσκόλως ἐναρμονίζονται μὲ τὴν κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον παρατηρουμένην αὐξησην τῆς ἀναλογίας τῶν ἀρρένων γεννήσεων ἔναντι τῶν θηλέων.

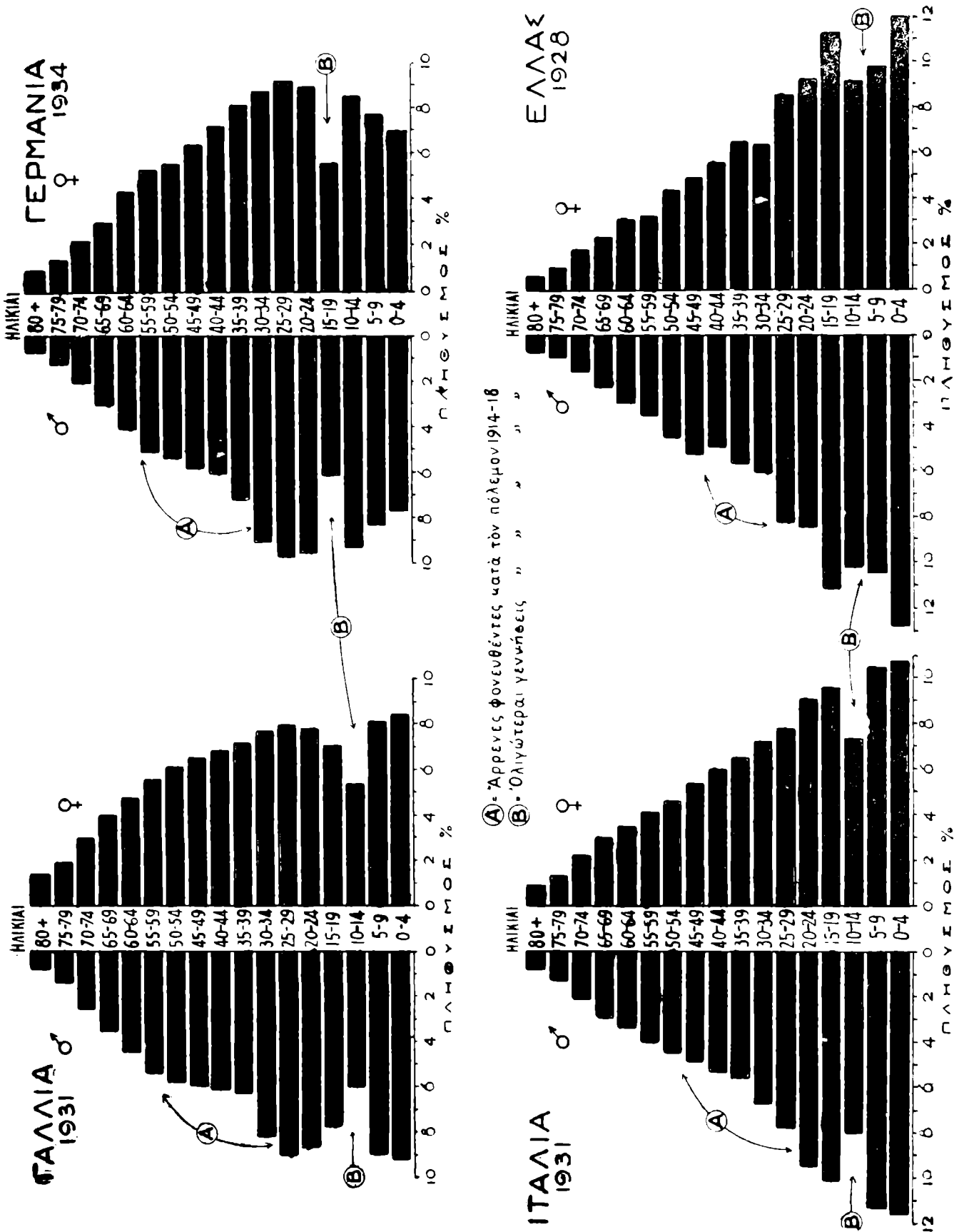
Ἐν τοσοῦτῳ οὔτε ἡ μετὰ τὸν πόλεμον παρατηρουμένη αὐξησης τῶν γεννήσεων γενικῶς, οὔτε ἡ ηὔξημένη ἀναλογία τῶν γεννωμένων ἀρρένων ἔναντι τῶν θηλέων, εἶνε ἱκαναὶ νὰ ἐξαλείψουν τὰς βαθείας πληγὰς ἃς ὁ πόλεμος κατανέγγει ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐκ τῆς σημαντικῆς αὐξήσεως τῆς θνησιμότητος, ἰδίᾳ εἰς τὰς νεαρὰς τάξεις τῶν ἀνδρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἐκ τῆς ἔτι σημαντικωτέρας ἀραιώσεως τῶν γεννήσεων κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον. Ἀμφότεραι δὲ αὗται ἀποτυποῦνται χαρακτηριστικῶς ὡς οὐλαὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας καὶ παραμένουν ἐμφανεῖς ἐπὶ μακρὰς δεκαετίας, ὡς ἡ κατωτέρω ἐξέτασις τοῦ πληθυσμοῦ σαφῶς καταδεικνύει.

3ον.— Αἱ πυραμίδες τοῦ πληθυσμοῦ.— Ἐὰν παραστήσωμεν τὴν κατὰ φύλον καὶ ἡλικίαν κατανομὴν τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ὁποίας τὴν βάσιν ἀποτελοῦν αἱ πληθωρικαὶ ἡλικίαι τῆς πρώτης πενταετίας τῆς ζωῆς τὴν δὲ κορυφὴν σχηματίζει ἡ ἰσχνὴ ὁμὰς τῶν ἐσχατογῆρων. Ἡ πυραμὶς αὕτη ἀποτελεῖ μίαν παραστατικὴν καὶ εὐαίσθητον εἰκόνα τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ἀποτυπωμένα τόσον ὁ χαρακτήρ ὅσον καὶ τὰ ἔκτακτα συμβεβηκότα τοῦ πληθυσμοῦ, ὅσα ἐπῆλθον κατὰ τὴν μα-

¹ Εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας ἡ ἀναλογία τῶν ἀρρένων γεννήσεων ἔναντι τῶν θηλέων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἡλικίαν τῆς μητρός ἔχει ὡς κάτωθι :

<u>Ἡλικία μητρός</u>	<u>Γεννήσεις ἀρρένων ἐπὶ 100 θηλέων</u>
κάτω τῶν 20 ἐτῶν	107,0
20-44	106,1
25-29	105,7
30-39	105,4
40 ἐτ. καὶ ἄνω	104,7

κράν ὀπωσοῦν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του. Οὕτως αἱ εἰς τὸ σχῆμα 1 διδόμεναι τέσσαρες πυραμίδες τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν Γερμανίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος διαφέρουσι κατ' ἀρχὴν

Σχ. 1.—Ἡ κατὰ φύλον καὶ ἡλικίαν ἑκατοστιαία σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ.

ώς πρὸς τὴν μορφήν αὐτῶν, λόγω τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης χώρας, ἀλλ' ἐπίσης διαφέρουσι καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτῶν λόγω τῆς διαφόρου ἐπ' αὐτῶν ἐπιδράσεως τοῦ πολέμου 1914—18.

Καὶ πρῶτον ὅσον ἀφορᾷ τὴν γενικὴν αὐτῶν μορφήν, βλέπομεν ὅτι αἱ δύο κάτω πυραμίδες, τῆς Ἑλλάδος δηλαδὴ καὶ τῆς Ἰταλίας, στηρίζονται ἐπὶ εὐρείας βάσεως, χαρακτηριστικὸν τῶν ἀύξανομένων πληθυσμῶν, ἐνῶ αἱ δύο ἄνω πυραμίδες, συνεπειᾶ ἡλαττωμένης γεννητικότητος, ἔχασαν τὴν εὐρείαν θάσιν καὶ ἔλαβον τὴν μορφήν αἰχμῆς (Γαλλία), ἢ φλογός (Γερμανία), χαρακτηριστικὸν τῶν δημογραφικῶς στασίμων πληθυσμῶν (1)

Εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτῶν παρατηροῦνται διάφοροι ἀνωμαλῖαι καὶ κολοθώματα τῶν στηλῶν, συνεπεία ἐκτάκτου τινὸς θνησιμότητος ἢ μειωμένης γεννητικότητος τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τῶν ἀντιστοίχων ἡλικιῶν. Οὕτω λαμβάνοντες πρῶτον τὸν πληθυσμὸν τῆς Γαλλίας, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ στήλη τῶν ἄρρένων τῶν εὐρισκομένων κατὰ τὸ 1931 εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 35 ἕως 39 ἐτῶν, παρουσιάζει κολοθῶμα ἀρκετὰ σημαντικὸν ἐνῶ ἡ στήλη τῶν θηλέων τῆς αὐτῆς ἡλικίας ἀνευρίσκεται ἀνέπαφος. Τοῦτο μαρτυρεῖ περὶ γεγονότος ὅπερ ἔπληξε μονομερῶς τοὺς ἄρρενας. Πράγματι δὲ ὁ ἄρρην πληθυσμὸς τῆς στήλης ταύτης διήνυε τὴν ἡλικίαν τῶν 20 ἕως 24 ἐτῶν κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον 1914—18 καὶ συνεπῶς εἰς τοῦτον κυρίως ἀνήκουσαν αἱ μυριάδες τῶν νεκρῶν τοῦ πρώτου πολέμου. Ἐλλείμμα παρατηρεῖται ἐπίσης, καίτοι εἰς μικρότερον βαθμὸν καὶ εἰς τὰς ἔπομένους στήλας τῶν ἄρρένων μέχρι καὶ τῆς ομάδος ἡλικίας 50—54 ἐτῶν, ἧτις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου ἦγε τὴν ἡλικίαν τῶν 35—39 ἐτῶν. Συνεπῶς ὅλαι αἱ ἡλικῖαι τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ μεταξὺ 20 καὶ 40 ἐτῶν προσφέρονται ἀδιακρίτως εἰς τὸ αἰμοσταγὲς θυσιαστήριον τοῦ Ἀρμαγεδῶνος, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ νεώτεραι τούτων πληρῶνουν ὡς εἰκὸς θαρύτερον τὸν φόρον τοῦ αἵματος.

Ἐτερον κολοθῶμα καὶ τοῦτο ἀμφοτερόπλευρον εἰς ἄρρενες καὶ θήλειες ταυτόχρονως παρατηρεῖται εἰς τὴν στήλην τῶν ἡλικιῶν 10—14 ἐτῶν ὡς καὶ τὴν ἐπομένην τῶν 15—19 ἐτῶν. Ἡ συμμετρικότης τοῦ ἐλλείμματος μαρτυρεῖ περὶ γενικοῦ τινος αἰ-

¹ Ὁ Γερμανικὸς πληθυσμὸς ἐσημείωσεν ἀπὸ τοῦ 1934 σημαντικὴν καὶ μόνιμον αὔξησιν τῶν γεννήσεων.

τίου δράσαντος ταυτοχρόνως ἐπὶ ἀρρένων καὶ θηλέων ἐπὶ διάρ-
 ἐνήργησεν ἀνασταλτικῶς ἐπὶ τῶν γεννήσεων τῆς ομάδος ταύ-
 κειαν ἐτῶν τινῶν. Τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος τοῦ 1914—18 ὅστις
 τῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Αἱ στήλαι αὗται τῶν τέκνων τῶν παλαιῶν πο-
 λεμιστῶν ἔμειναν μικραὶ καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀτροφικαί, διότι, συνε-
 πεία τῆς εὐρείας ἐπιστρατεύσεως τῶν πατέρων αὐτῶν, δὲν κατέ-
 στη δυνατὴ ἢ εἰς τὸν κόσμον ἔλευσις τοῦ κανονικοῦ ἀριθμοῦ τῶν
 βρεφῶν. Ἡ ἀπώλεια δὲ τῶν τάξεων τούτων, συνεπεία τῶν μὴ πραγ-
 ματοποιηθεισῶν γεννήσεων ἀνέρχεται μέχρι 35% τοῦ κανονικῶς
 ἀναμενομένου συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ.

Κατὰ περίεργον δὲ καὶ μοιραίαν συγκυρίαν, τὸ βᾶρος τοῦ
 νέου πολέμου ἔπεσε κυρίως ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς ἰσχνῆς ταύτης στή-
 λης τοῦ πληθυσμοῦ, δηλαδὴ τῶν τέκνων τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν,
 ἅτινα μόλις εἶχον συμπληρώσει κατὰ τὸ 1939 τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλι-
 κίας αὐτῶν. Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον τοῦτο ἐπέδρασεν ἢ θέλει
 ἐπιδράσει ἐπὶ τῆς τελικῆς ἐκθάσεως τοῦ πολέμου. Ἐν τούτοις εἶ-
 ναι βέβαιον ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ πληθυσμοῦ, ὅπερ παρέμεινεν
 ἀτροφικόν, συνεπεία τῆς κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον μειω-
 μένης γεννητικότητος, ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἀκόμη ἐκ τοῦ σημε-
 ρινοῦ πολέμου νέας μεγάλας συμφορὰς καὶ ἀπωλείας ἀγνώστου
 μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκτάσεως, αἵτινες ἀναμφιβόλως θέλουσι δια-
 ταράξῃ σοβαρῶς τὴν κανονικὴν σύνθεσιν καὶ εὐστάθειαν τῆς κοι-
 νωνίας εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον.

Ἐὰν νῦν θελήσωμεν νὰ ριψοκινδυνεύσωμεν μίαν πρόβλεψιν ἐπὶ
 τῆς μορφῆς τῆς μεταπολεμικῆς πυραμίδος τῶν ὑπ' ὄψιν πληθυσμῶν,
 εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ λάβωμεν τὴν κάτωθι εἰκόνα. Τὸ ὑπὸ τὸ γράμμα
 (Α) σημειούμενον κολόβωμα τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ θέλει μετα-
 κινήθῃ, διαρκῶς μειούμενον ἀλλὰ πάντοτε ἐμφανές, πρὸς τὰς γε-
 ροντικὰς ἡλικίας. Τὸ δεύτερον κολόβωμα (Β) εἰς μὲν τοὺς θήλεις
 θὰ παραμείνῃ περίπου ὡς ἔχει, ἐνῶ εἰς τοὺς ἄρρενας θὰ καταστῇ
 βαθύτερον, συνεπεία τῶν νέων ἀπωλειῶν τῶν σημερινῶν πολεμι-
 στῶν, ἀμφότερα δὲ ταῦτα θ' ἀνέρχονται μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν,
 μέχρις ὅτου διατρέξουν, ὡς χαίνουσαι οὐλαὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς κοι-
 νωνίας, ὀλόκληρον τὴν κλίμακα τῶν ἡλικιῶν. Τέλος, τρίτον τι κο-
 λόβωμα θὰ ἐμφανισθῇ ἀντιστοίχως τῶν ἡλικιῶν εἰς τὰς ὀπείας
 θ' ἀνήκουν τὰ κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον τέκνα τῶν σημερινῶν
 πολεμιστῶν. Τὸ κολόβωμα τοῦτο, συμμετρικόν καὶ ἀμφοτερόπλευ-
 ρον εἰς τὰ δύο φύλα, θὰ εἶναι βαθὺ καὶ ἀπαίσιον διότι θὰ ἀντα-
 ποκρίνεται πρὸς τὰς ἐλαχίστας γεννήσεις μιᾶς διττῶς πληγείσης

γενεᾶς, ἥτις ἔμεινεν ἀτροφικὴ συνεπεία τοῦ πρώτου πολέμου καὶ ἀπεδεκατίσθη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἐκ νέου κατὰ τὸν σημερινὸν μέγαν πόλεμον. Ἴδου διατὶ ἡ μοιραία σύμπτωσης δύο μεγάλων πολέμων ἀπεχόντων ἀλλήλων κατὰ μίαν ἀνθρωπίνην γενεάν ἐνεργεῖ ἀθροιστικῶς καὶ μὲ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν πατέρων, τῶν τέκνων καὶ τῶν ἐγγόνων τῆς κατὰ τὸν πρώτον πόλεμον ὠρίμου γενεᾶς, συνεπάγουσα βαρεῖαν διατάραξιν τῆς ὁμαλῆς ζωῆς καὶ δημιουργοῦσα μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα.

4ον. Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς.—Ἀνάλογοι ὡς αἱ ἀνωτέρω παραμορφώσεις παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰς πυραμίδας τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ σχήματος 1, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα αὗται εἶναι ὀλιγώτερον κάπως ἐκσεσημασμένοι. Αἱ ἡλικίαι τῶν ἀρρένων ἡλικίας 30 ἕως 49 ἐτῶν κατὰ τὸ 1928 δεικνύουν τὰ κενὰ τῶν νεκρῶν τοῦ δεκαετοῦς πολέμου τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου αἱ ἡλικίαι τῶν 5—9 καὶ 10—14 ἐτῶν παραμένουν κολοβωμένοι συνεπεία τῆς ἡλαττωμένης γεννητικότητος κατὰ τὸν πρώτον πόλεμον. Κατὰ τὸν σημερινὸν πόλεμον αἱ οὕτω θιγεῖσαι ἡλικίαι ἔλαθον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ὡς διατρέχουσαι τὴν τρίτην δεκαετίαν τῆς ζωῆς των, ἀλλὰ τὸ μικρὸν τούτων ἔλλειμμα οὐδόπως ὑπερξεν αἰσθητὸν κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1940 καὶ ὑπερεκαλύφθη ὑπὸ τῆς πληθώρας τῶν κληρωτῶν τῶν πρὸ καὶ μετὰ ταύτας ἡλικιῶν.

Ἡ μελλοντικὴ ἐμφάνισις τῆς πυραμίδος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πιθανῶς δὲν πρόκειται, ἐκ τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς συμβάντων (Αὐγούστος 1941) (1), νὰ δείξῃ μεγάλας παραμορφώσεις. Βεβαίως, αἱ κατὰ τὸ 1928 ἀτροφικαὶ κάπως τάξεις τῶν ἀρρένων ἡλικίας 5—14 ἐτῶν θὰ ὑποστοῦν καὶ νέαν σμίκρυνσιν, συνεπεία τῶν ἀπωλειῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τῆς δευτέρας γενεᾶς ἐπίδρασις τοῦ σημερινοῦ πολέμου θὰ εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μικρὰ καὶ ἀσήμαντος. Ὄντως, ἡ ἀραίωσις τῶν τάξεων τῶν σημερινῶν πολεμιστῶν πιστεύεται ὅτι δὲν εἶναι μεγάλη, καὶ

¹ Λόγω τῶν ἀνωμάτων ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν, αἵτινες ἐπεκράτησαν ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἰδίᾳ φθινοπωρινῶν μηνῶν, αὐξήσις τῆς θνησιμότητος ἐν Ἀθήναις καὶ πιθανῶς εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν. Κατὰ Ὀκτώβριον ἡ θνησιμότης ὑπερέβη τὸ πλάσιον τοῦ κανονικοῦ ἐπιπέδου, καὶ ἀφορᾷ, τὸ γε νῦν ἔχον (Νοεμ. 1941) κυρίως τοὺς ἐνήλικας καὶ τοὺς γέροντας καὶ ὀλιγώτερον τὰ βρέφη καὶ τὰ παιδιά. Εἶς καὶ Πρακτικὰ Ἀνωτ. Ὑγειονοικοῦ Συμβουλίου τῆς 5 Νοεμ. 1941. Εἰσήγησις Β. Γ. Βαλαώρα.

ὁ χρόνος τῆς ἐπιστρατεύσεως αὐτῶν ὑπῆρξε μᾶλλον βραχύς, ἐπὶ ἓν ἐξάμηνον περίπου, μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες στρατιῶται, κατὰ μέγιστον μέρος, ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας αὐτῶν.

Δὲν πρέπει, ἐν τούτοις, νὰ παροραθῇ τὸ γεγονός κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ πυραμὶς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὑφίσταται γενικὴν μεταμόρφωσιν συνεπεία τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρουμένης ραγδαίας ἐλαττώσεως τῶν γεννήσεων. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὅπερ ἐπῆλθεν ἀνεξαριτήτως τοῦ πολέμου, ἐμφανίζεται πιθανῶς ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς πρὸ 15ετίας σημειωθείσης ταχυτάτης ὑψώσεως τῆς γεννητικότητος συνεπεία τῆς ἀθρόας ἐπελεύσεως τῶν προσφύγων μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πρώτου πολέμου (1). Ἡ γνώμη αὕτη ἐπικυροῦται ἴσως καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος Υ, ὅπου δίδεται ἡ μείωσις τῆς γεννητικότητος ἐν Ἑλλάδι κατὰ διαμερίσματα:

Πίναξ V.—Ἐξέλιξις τῆς γεννητικότητος ἐν Ἑλλάδι κατὰ διαμερίσματα.

Διαμερίσματα	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	Πτώσις
Μακεδονία-Θράκη	37.5	39.8	34.7	34.5	38.3	34.3	34.7	31.0	31.4	27.5	29 %
Θεσσαλ.-Ἡπειρος	31.2	32.3	29.5	30.1	35.0	31.4	29.4	28.7	29.7	27.6	14 %
Στερεὰ-Πελοπόν.	29.5	27.5	25.8	26.2	27.5	35.3	25.0	24.5	23.3	23.1	19 %
Νῆσοι	26.2	24.7	23.5	24.4	25.0	22.9	23.5	21.3	21.1	21.0	18 %
Ἑ λ λ ἄ ς	31.4	30.9	28.5	28.8	31.2	28.3	28.1	26.4	26.1	24.5	21 %

Εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα βλέπομεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῆς πτώσεως τῆς γεννητικότητος εἶναι ταχύτερος εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ὅπου τὸ προσφυγικὸν στοιχεῖον ἦτο πολυπληθέστερον (37 %) καὶ βραδύτερος εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπου οἱ πρόσφυγες ἀπετέλεσαν μόλις τὰ 4 % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἡ εἰς ὅλοκληρον ὅμως τὴν χώραν σημειωθείσα μείωσις τῆς γεννητικότητος κατὰ τὴν δεκαετίαν 1930 ἕως 1939 ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀνησυχητικὸν ποσοστὸν τοῦ 21 %, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς ἀπώλειαν 40.000 περίπου βρεφῶν ἑτησίως.

Ἡ ραγδαία αὕτη ἐλάττωσις τῶν γεννήσεων παρ' ἡμῖν τείνει

—, Προβλ. Β. Βαλαώρα. Τὸ Δημογραφικὸν Πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Επίδρασις τῶν Προσφύγων. Ἀθῆναι 1939.

νά μεταμορφώση συντόμως τὴν πυραμίδα τοῦ πληθυσμοῦ. Ἦδη ἡ πυραμὶς τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1940 πιθανώτατα δὲν θὰ ἔχη τὴν τὸσον εὐρεῖαν βάσιν ὅσην κατὰ τὸ 1928. Μετὰ τινος δὲ δεκαετίας ἡ πυραμὶς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἀποστρογγυλωθῆ εἰς τὴν βάσιν καὶ θὰ λάβῃ τὸ σχῆμα αἰχμῆς ἢ φλογός, ἐφ' ὅσον αἱ βασικαὶ στῆλαι τῶν νεαρῶν ἀτόμων θὰ σμικρύνωνται καὶ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς πυραμίδος θ' ἀνέρχεται πρὸς τὰς μεγαλυτέρας ἡλικίας.

Ἡ μεταμόρφωσις ὅμως αὕτη τῆς συνθέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ γίνεται βαθμιαίως καὶ ἐν ὁμοφωνίᾳ πρὸς τὴν σύγχρονον ἐξέλιξιν ὄλων σχεδὸν τῶν πεπολιτισμένων πληθυσμῶν τῆς Γῆς, καὶ συνεπῶς τὰ ἐκ ταύτης προκύπτοντα κοινωνικὰ προβλήματα θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρίσκουν προοδευτικῶς τὴν λύσιν των, ἀναλόγως τῆς βαθμιαίας αὐτῶν ἐμφανίσεως. Ὡς εὐνοία ὅμως τῆς τύχης δέον νὰ ληφθῆ τὸ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, πολεμήσας ἐπὶ μίαν περίπου δεκαετίαν κατὰ τὸν πρῶτον πόλεμον καὶ παρασυρθεὶς ἐκ νέου εἰς τὴν δίνην τοῦ σημερινοῦ καταστρεπτικοῦ πολέμου, ἐξῆλθε — τό γε νῦν ἔχον — ἐκ τῆς δοκιμασίας ταύτης μὲ τὰς μικροτέρας δυνατὰς ἀπωλείας εἰς ἀνθρώπινον ὑλικόν. Ἐδῶ δὲν παρετηρήθη τὸ φαινόμενον τοῦ «διπλοῦ πλήγματος», διότι ἡ ἐκ τοῦ προηγουμένου πολέμου δημιουργηθεῖσα ἀραιώσις τῶν τάξεων τῆς δευτέρας γενεᾶς τοῦ πληθυσμοῦ, ὑπερεκαλύφθη ἐκ τῶν πλεονασμάτων τῆς προσφυγικῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ δημιουργηθείσης ἠύξημένης γεννητικότητος τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ δ' ἐπὶ τῆς τρίτης γενεᾶς ἀθροιστικὴ ἐπίδρασις τῶν δύο πολέμων θὰ εἶναι παρ' ἡμῖν μικρὰ ἢ ἀσήμαντος, διότι ἡ βραχεῖα περίοδος τῆς ἐπιστρατεύσεως δὲν ἐπέτυχεν νὰ μειώσῃ αἰσθητῶς τὴν γεννητικότητα τῶν σημερινῶν γονέων.

Τὸ ὄξυ δημογραφικὸν πρόβλημα, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς σημαντικῆς ἐλαττώσεως ἢ ἐκμηδενίσεως βασικῆς τινος ὁμάδος τοῦ πληθυσμοῦ, συνεπεία τοῦ διπλοῦ πλήγματος τῶν δύο πολέμων, ὡς τοῦτο θὰ ὀρθωθῆ ἀπειλητικὸν μετὰ τινος δεκαετίας εἰς τοὺς πληθυσμοὺς ἄλλων ἐμπολέμων χωρῶν, δὲν πρόκειται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, νὰ ἐμφανισθῆ παρ' ἡμῖν. Ἐν τούτοις θὰ ἔχωμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ὀλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν ἄλλων προβλημάτων, ἅτινα ἀκολουθοῦν πάντα καταστρεπτικὸν πόλεμον, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ τῆς διαταράξεως τῆς κανονικῆς συνθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς χαλαρώσεως τῆς δραστηριότητος καὶ τῶν ἠθῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τὰ ὀλιγώτερον σοβαρά.